

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.

Ефективна економіка. 2024. № 11.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.11.13>

УДК 336.01:314.117.3

Б. І. Пишик,

*д. е. н., професор, професор кафедри фінансових технологій та консалтингу,
Львівський національний університет імені Івана Франка*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7930-0791>

О. О. Другов,

*д. е. н., професор, професор кафедри менеджменту організацій,
Національний університет «Львівська політехніка»*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1987-187X>

У. Я. Грудзевич,

*к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансових технологій та консалтингу,
Львівський національний університет імені Івана Франка*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0243-7957>

ФІНАНСОВА ПОВЕДІНКА ДОМОГОСПОДАРСТВ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ: ЗАГАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА РЕГІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ

B. Pshyk,

*Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of Financial
Technologies and Consulting, Lviv National Ivan Franko University*

O. Druhov,

*Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of Management
of Organizations, Lviv Polytechnic National University*

U. Grudzevuch,

*PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of
Financial Technologies and Consulting, Lviv National Ivan Franko University*

FINANCIAL BEHAVIOR OF HOUSEHOLDS IN CONDITIONS OF ECONOMIC INSTABILITY IN UKRAINE: GENERAL TRENDS AND REGIONAL ASPECTS

У статті проаналізовано зміни в моделях фінансової поведінки домогосподарств в Україні в умовах економічної нестабільності та воєнного стану. Аргументовано, що регіональні особливості фінансової поведінки домогосподарств проявляються здебільшого через рівень їх безпеки та територіальну віддаленість від зони бойових дій. На базі аналізу виявлено підвищення інтересу українських домогосподарств до зберігання коштів на депозитних рахунках, вкладень у недержавні пенсійні фонди, ОВДП, криптовалюти та активи та зниження кредитної активності громадян в межах окупованих та наближених до них територій. З'ясовано особливості фінансової поведінки домогосподарств у розрізі її моделей (споживча, ощадна, кредитна, інвестиційна) та категорій домогосподарств, які сформувались в умовах війни (жителі окупованих територій, внутрішньо-переміщені особи, переселенці за кордоном, жителі інших регіонів).

In the article changes in household financial behavior models in Ukraine under economic instability and martial law conditions were analyzed. It is argued that the regional peculiarities of households financial behaviors are manifested mostly due to their level of security and territorial distance from the war zone. On the basis of the analysis, an increase in the interest of Ukrainian households in keeping funds in deposit accounts, investing in private pension funds, Ukrainian government bonds (OVDP), cryptocurrency assets and a decrease in the credit activity of citizens in occupied and adjacent territories was revealed.

The study identified features of household financial behavior across various models (consumption, savings, credit, investment) and categories of households shaped by the war (residents of occupied territories, internally displaced persons, expatriates, and residents of other regions).

Emphasis is placed on the need to account for the specific characteristics of household financial behavior when formulating national and regional socio-economic development programs, developing strategic documents for the financial sector's growth, and involving population financial resources in rebuilding and transforming the national economy.

This requires implementing a series of measures in the following priority areas: creating conditions for a gradual improvement in population welfare; effective integration of internally displaced persons through their maximum engagement in the economic and social life within new territorial communities and access to social services; establishing suitable conditions and support systems for the return of migrants to Ukraine; developing and implementing specialized national programs for financial support to vulnerable population segments; promoting economic adaptation and recovery of micro, small, and medium-sized businesses disrupted by the war; ensuring transparency and actively supporting Ukrainian households' access to financial services and financial technologies; developing modern financial products for specific household needs; stimulating lending processes for households, small, and medium-sized businesses; providing full protection and guarantees for household investments in the financial market

Ключові слова: воєнний стан, депозити, домогосподарства, економічна нестабільність, кредити, криптовалюта, регіон, фінансова поведінка.

Keywords: martial law, deposits, households, economic instability, cryptocurrency, loans, region, financial behavior.

Постановка проблеми. В умовах поглиблення процесів економічної нестабільності, які періодично спостерігаються в Україні з моменту її незалежності, а особливо відчутні в теперішній час, фінансова поведінка домогосподарств детермінована передусім суспільно-політичною ситуацією, яка супроводжується стрімким зростанням споживчих цін та вартості комунальних послуг, підвищенням процентних ставок за кредитами на споживчі та інвестиційні цілі. Повномасштабна війна, розпочата російським агресором проти України у 2022 році, зумовила появу низки нових і безпрецедентних ризиків для українського суспільства. Війна вплинула практично кожне домогосподарство, особливо у зоні бойових дій та прифронтових регіонах, що проявилось через повне або часткове знищення майна, втрату місця роботи, та позбавила можливості повернення боргів, не

кажучи вже про збереження та накопичення власних заощаджень. В такій ситуації характер фінансової поведінки домогосподарств значною мірою визначається впливом регіональних особливостей, що потребує додаткових досліджень. А з іншого боку, фінансова поведінка домогосподарств справляє значний вплив на економічний розвиток і соціальний добробут мешканців регіонів. З огляду на зазначене вище, проблематика дослідження фінансової поведінки домогосподарств є актуальною як у теоретичному, так і прикладному сенсі. Особливого значення для України вона набуває в теперішній час з позицій соціальної значущості, оскільки існує потреба у забезпеченні належного рівня життя населення, а також підтриманні та зміцненні фінансової стійкості домогосподарств в умовах економічної нестабільності та воєнного стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню особливостей фінансової поведінки домогосподарств України в умовах економічної нестабільності присвячено чимало уваги з боку вітчизняних вчених-економістів. Так, у праці Качули С.В., Лисяк Л.В. та Терещенко Т.Є. [1] розкрито сучасні аспекти прояву фінансової поведінки домогосподарств регіонів України у контексті впливу на їх фінансову стійкість та окреслено напрями її регулювання. У статті Гудзь М.В. [2] розглядається проблематика аналізу впливу емоцій, які породжує війна, на різні аспекти життя громадян та їх економічні рішення, зокрема на поведінку людей в умовах зростання ризиків і зниження безпеки, непередбачуваності змін у динаміці макроекономічних та соціально-економічних показників. Оцінку інвестиційної поведінки домогосподарств під час кризового стану економіки, зумовленого шоками бойових дій у країні, здійснено у роботі Береславської О.І., Шишкова С.Є. та Шелудько Н.М [3].

Вагомий внесок у дослідження різних аспектів означеного наукового напрямку здійснили представники Львівської школи регіоналістики. Причини зміни споживчої та інвестиційно-кредитної поведінки населення України в умовах війни вивчали Сторонянська І.З. та Беновська Л.Я [4]. Обґрунтування детермінанти формування фінансової поведінки домогосподарств регіону в

умовах сучасних викликів та визначення орієнтирів удосконалення управління їх фінансовими ресурсами здійснено у працях Возняк Г.В [5-6]. Проблемам оцінювання впливу фінансового добробуту домогосподарств на економічне зростання регіонів України присвячено дослідження Мульської О.П [7]. А у праці Біль М.М [8]. досліджено та обґрунтовано концептуальні засади аналізування фінансового добробуту населення.

Попри значну кількість праць вітчизняних вчених із зазначеної проблематики, існує потреба у подальших дослідженнях тенденцій зміни фінансової поведінки вітчизняних домогосподарств з огляду на наявні виклики, які постали перед громадами та регіонами нашої країни.

Постановка завдання. Метою цієї статті є виявлення змін у моделях фінансової поведінки домогосподарств в Україні в умовах економічної нестабільності та воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Вторгнення російського агресора в Україну та зумовлена ним економічна нестабільність в країні наклали суттєвий відбиток на фінансову поведінку вітчизняних домогосподарств. Проблема у прогнозуванні перебігу та тривалості кризового шоку порила непередбачуваність фінансових (споживчих, ощадних, кредитних та інвестиційних) пріоритетів домогосподарств. До того ж в окремі проміжки часу дії воєнного стану на території України спостерігаються різкі зміни мотиваційних установок населення щодо фінансових рішень, які була зумовлені, зокрема, й регіональними чинниками.

Слід зауважити, що врахування територіального аспекту є надзвичайно важливим для аналізу будь-яких економічних процесів. Адже регіон – це не просто окрема адміністративна одиниця, а конкретна територія з певними природними, геополітичними, економічними, демографічними та іншими особливостями, вплив яких поширюється й на функціонуванні домогосподарств та їхній фінансовій поведінці. В часі війни регіональні особливості фінансової поведінки домогосподарств України проявляються здебільшого через рівень їх безпеки та територіальну віддаленість від регіонів, які перебувають у зоні бойових дій.

До повномасштабної війни для України були характерні певні регіональні диспропорції в економічному розвитку: Київська, центральні області (Дніпропетровська, Полтавська) та деякі східні області (Харківська, Запорізька) мали вищі темпи економічного та демографічного зростання порівняно з областями, що постраждали від конфлікту, та з західною та центральною частинами країни. У той час як міста Київ та Харків приваблювали підприємства і у сфері послуг (ІТ та фінансові послуги), східні області мали вищу концентрацію промислової діяльності, а обласні центри в цих областях залучали більшу частину внутрішніх і міжнародних інвестицій. Це призвело до зростання диспропорцій у доходах між цими областями та рештою країни, що ще більше посилювалося через зростання трудової міграції із західних областей до сусідніх країн. Ця нерівність знайшла своє відображення на ринку праці, де рівень безробіття в південно-східних областях, окрім Дніпропетровської та Київської, був нижчим, ніж у Києві. Території постраждалих від конфлікту Донецької та Луганської областей були виключені з цієї регіональної динаміки. У 2021 році найвищий рівень безробіття було зафіксовано у районах Луганської (15,9%) та Донецької (15,3%) областей, які перебували під контролем Уряду України [9]. За даними дослідження, яке охоплювало постраждалих від конфлікту Донецьку і Луганську області та ВПО, станом на кінець 2021 року 2,9 мільйона людей в Україні потребували гуманітарної допомоги.

У південних і східних регіонах нашої країни війна особливо вплинула на вразливі групи населення, зокрема такі як внутрішньо-переміщені особи (ВПО), ветерани, люди похилого віку, домогосподарства, очолювані однією особою, особи з інвалідністю, особи з хронічними захворюваннями та діти, які проживають поблизу лінії зіткнення. Повномасштабне вторгнення збільшило чисельність цих вразливих груп і негативно позначилося на зайнятості більшості домогосподарств, що проявилось через втрату роботи, скорочення робочого часу та, відповідно, зменшення рівня заробітку і зниження сімейних доходів. В ході війни у цих регіонах, особливо у містах, спостерігається зменшення доступу населення до оплачуваної роботи, а в основі їх фінансової поведінки лежить адаптація до труднощів, пошук додаткової роботи,

витрачання заощаджень, скорочення поточних витрат, а також використання соціальних зв'язків, оскільки зросла залежність від гуманітарної та державної допомоги, поряд із підтримкою друзів і родичів (включно з грошовими переказами) як основних джерел доходу.

Натомість фінансова поведінка сільських домогосподарств, частка яких становила приблизно 30% населення, була зорієнтована на самозабезпечення завдяки виробництву та споживанню власної продукції [10, с. 23]. Однак ці домогосподарства є вразливими до погіршення умов життя та не позбавлені фінансових ризиків з огляду на обмежені можливості доступу до придатної для використання землі, забруднення частини їхніх земель нерозірваними боєприпасами, мінами, вибуховими пристроями та уламками, знищення сільськогосподарського обладнання та споруд, тварин, посівів, викрадення сільськогосподарської сировини та продукції.

Надмірна невизначеність чинить тиск на споживання домогосподарств і сприяє більш завбачливому накопиченню заощаджень, про що свідчать дані табл. 1. Так впродовж 2021 – 2023 років обсяг депозитів населення в банках України зріз майже на 55% і становив 1228546 млн. грн. на початок 2024 року.

За час війни відбулося зростання обсягів депозитів домогосподарств у всіх регіонах (крім АР Крим). Найбільшими темпами приросту депозитів населення характеризуються області, на території яких велися чи ведуться бойові дії, а саме – Дніпропетровська (+97,1%), Миколаївська (+90%), Житомирська (+85,8%), Чернігівська (+77,9%). Така ситуація зумовлена як об'єктивними обставинами воєнного часу, так й ірраціональними міркуваннями населення під впливом зазначених обставин. Чимало громадян довірили свої заощадження банкам, оскільки в протилежному випадку, зберігаючи вдома, існує велика загроза їх втрати через ракетні обстріли, окупацію території чи вимушену евакуацію. Відтак відсутність інформації щодо ймовірності розвитку подій та подальшого розвитку військово-політичної ситуації в країні породило в українських домогосподарств страх і невизначеність щодо їх фінансових перспектив.

Таблиця 1. Динаміка депозитів домогосподарств у банках України (у розрізі регіонів)

Області	2021	2022	2023	Зміна показника	
				Абсолютна зміна (2023/2021)	Темп приросту (2023/2021), %
1	2	3	4	5	6
АР Крим	116	61	53	-63	-54,3
Вінницька	16054	22553	27420	+11366	+70,8
Волинська	10311	15693	18324	+8013	+77,7
Дніпропетровська	72689	106339	138930	+66241	+97,1
Донецька	28564	30684	32999	+4435	+15,5
Житомирська	12320	19242	22901	+10581	+85,8
Закарпатська	7695	11206	12404	+4709	+61,2
Запорізька	29101	38482	43763	+14662	+50,4
Івано-Франківська	12728	18118	21447	+8719	+68,5
Київська та м. Київ	321103	397933	472309	+151206	+47,1
Кіровоградська	9149	13592	15919	+6770	+74,0
Луганська	7515	10348	8945	+1430	+19,0
Львівська	47922	67542	78089	+30167	+63,0
Миколаївська	12790	20622	24301	+11511	+90,0
Одеська	45096	52081	58848	+13752	+30,5
Полтавська	21249	26773	32078	+10829	+51,0
Рівненська	10520	15480	18813	+8293	+78,8
Сумська	12435	18297	21603	+9168	+73,7
Тернопільська	9251	12447	14302	+5051	+54,6
Харківська	48379	65919	72150	+23771	+49,1
Херсонська	11132	14334	13568	+2436	+21,9
Хмельницька	13457	18489	21619	+8162	+60,7
Черкаська	15192	20417	24351	+9159	+60,3
Чернівецька	7206	10706	11737	+4531	+62,9
Чернігівська	12180	18375	21674	+9494	+77,9
Всього по Україні	794152	1045731	1228546	+434394	+54,7

Джерело: розраховано авторами на основі [11]

Що ж стосується тенденцій зміни залишків коштів населення на валютних рахунках, то вони цілком відповідають зміні психологічних настроїв щодо військових успіхів та невдач. На початку повномасштабного вторгнення спостерігалася масова міграція українських громадян в інші країни, що спричинило зменшення коштів на валютних рахунках домогосподарств майже на 1,5 млрд. дол. США, а з позитивними новинами на фронті значення цього показника повернулося на довоєнний рівень. Після невдач української армії на Бахмутському напрямі знову відбулося зменшення цього показника на 0,6 млрд. дол. США, знову ж таки повернулося на попередній рівень зі стабілізацією ситуації на фронті [12]. А процентні ставки за валютними депозитами фізичних осіб не мали жодного впливу на залучення коштів у банківську систему, оскільки їх середньозважені значення на кінець кожного

фінансового року перебували на низькому рівні (0,7% - 2022 р., 0,6% - 2023 р., 1,2% - у липні 2024 р) [13]. Однак на приріст валютних депозитів на початку війни вплинуло надання дозволу НБУ громадянам на придбання безготівкової іноземної валюти з подальшим зберіганням на строковому депозитів терміном не менше 3-х місяців за значно вигіднішим курсом порівняно з курсами обмінних пунктів і кас банків. На початку війни домогосподарства активно користувалися цією схемою, оскільки довіра до національної валюти дещо знизилась.

Розглянемо регіональні особливості банківського кредитування домогосподарств в умовах воєнного стану в Україні (табл. 2). Впродовж 2021-2023 років зниження обсягів кредитування домогосподарств спостерігалось в областях, де активно велися бойові дії та прифронтових регіонах. Найбільші темпи зниження обсягів кредитування фізичних осіб спостерігалися в таких найбільш постраждалих від бойових дій областях як Донецька (-37,1%), Херсонська (-36%), Харківська (-30,8%), Миколаївська (-22,6%), Запорізька (-15,3%), Сумська (-12,6%). Це зумовлено передусім зниженням ділової активності у цих регіонах, закриття низки банківських філій і відділень, згоранням бізнесу, втратою частини населення можливостей заробітку, а відтак основного джерела погашення кредиту. Суттєво позначились на цьому процесі евакуації та внутрішнього переміщення частини населення.

Натомість у найбільш віддалених від зони бойових дій областях, навпаки, спостерігається зростання обсягів кредитування банками населення – Рівненській (+22,8%), Волинській (+20,4%), Тернопільській (16,7%), Івано-Франківській (+10,3%) та інших регіонах, що пояснюється переміщенням частини домогосподарств із південних і східних областей в західні регіони нашої країни, а також зростання попиту населення на споживчі, іпотечні кредити та кредити на започаткування малого бізнесу.

Таблиця 2. Динаміка банківського кредитування фізичних осіб в Україні (у розрізі регіонів)

Області	2021	2022	2023	Зміна показника	
				Абсолютна зміна (2023/2021)	Темп приросту (2023/2021), %
1	2	3	4	5	6
АР Крим	5	5	1	-4	-80,0
Вінницька	5 100	4 402	5 427	327	+6,4
Волинська	3 332	3 082	4 013	681	+20,4
Дніпропетровська	23 147	19 701	22 662	-485	-2,1
Донецька	5 192	5 260	3 265	-1 927	-37,1
Житомирська	3 964	3 263	3 964	0	0
Закарпатська	3 793	3 017	3 570	-223	-5,9
Запорізька	7 380	7 114	6 252	-1 128	-15,3
Івано-Франківська	4 013	3 549	4 428	415	+10,3
Київська та м. Київ	122247	104 626	111 634	-10 613	-8,8
Кіровоградська	3 293	2 855	3 272	-21	-0,06
Луганська	1 250	1 416	1 255	5	+0,04
Львівська	12 230	10 997	12 592	362	+3,0
Миколаївська	4 816	3 688	3 728	-1 088	-22,6
Одеська	10 181	9 782	9 672	-509	-5,0
Полтавська	6 015	5 183	5 845	-170	-2,8
Рівненська	3 190	2 938	3 916	726	+22,8
Сумська	3 476	2 837	3 039	-437	-12,6
Тернопільська	2 158	2 037	2 518	360	+16,7
Харківська	12 905	10 371	8 931	-3 974	-30,8
Херсонська	3 612	3 428	2 310	-1 302	-36,0
Хмельницька	4 062	3 567	4 385	323	+8,0
Черкаська	3 764	3 344	4 014	250	+6,6
Чернівецька	2 368	2 120	2 656	288	+12,2
Чернігівська	2 892	2 522	3 122	230	+8,0
Всього по Україні	254385	221105	236470	-17 915	-7,0

Джерело: розраховано авторами на основі [11]

Дедалі вагомішою є роль державної програми “єОселя” у розширенні обсягів іпотечного кредитування населення, яка приваблює громадян із різним рівнем доходів до придбання житла в кредит через невисокі вимоги до першого внеску та низькі ставки. Додатково стимулюють попит інші державні програми, зокрема програма “єВідновлення”², субвенції на купівлю житла військовослужбовцям і ветеранам.

Також регіональна специфіка впливає на обсяги інвестицій домогосподарств у житлову нерухомість, які відчутно знизилися. Якщо наприкінці 2021 року кількість посвідчених нотаріусами договорів купівлі-продажу житла була зафіксована на рівні 101,8 тис., а наприкінці 2022 року – 36,3 тис., то на початок 2024 року цей показник становив 32,8 тис. договорів, тобто скоротився на третину порівняно з періодом до початку

повномасштабного вторгнення [14, с. 13]. Попит переважно концентрується на вторинному ринку, а населення охочіше купує готове житло в безпечніших регіонах, про що свідчать дані таблиці 3. Найвищі темпи приросту вартості одного квадратного метра житлової площі у 2023 р. порівняно з 2021 р. спостерігалися таких містах як Львів (+187%), Кропивницький (+118,6%), Івано-Франківськ (+100,7%), Ужгород (+90,4%), Рівне (+76%), Чернівці (+73,7%). Проте процеси вкладання коштів у спорудження житла на первинному ринку стримуються під впливом таких чинників як скрутний стан будівельної галузі, тривалі строки зведення житлових об'єктів, суттєва невизначеність перебігу бойових дій та високі безпекові ризики, які у сукупності зумовлюють появу ризику недобудови.

Таблиця 3. Динаміка середніх цін одного квадратного метра житлової нерухомості на первинному ринку в обласних центрах України, грн

Області	01.01.2022	01.01.2023	01.01.2024	Зміна показника	
				Абсолютна зміна	Темп приросту, %
Вінниця	21500	35900	33700	+12200	+56,7
Дніпро	28000	43100	41300	+13300	+47,5
Житомир	17900	25200	28400	+10500	+58,7
Запоріжжя	19500	28000	28500	+9000	+46,1
Івано-Франківськ	14300	23400	28700	+14400	+100,7
Київ	35000	48300	49200	+14200	+40,5
Кропивницький	14500	24700	31700	+17200	+118,6
Луцьк	19000	27000	31000	+12000	+63,2
Львів	26000	44200	48600	+22600	+187
Миколаїв	19300	31100	26700	+7400	+38,3
Одеса	26000	38900	36700	+10700	+41,2
Полтава	22000	30000	31000	+9000	+40,9
Рівне	17900	29000	31500	+13600	+76,0
Суми	17500	25000	26000	+8500	+48,6
Тернопіль	16900	23000	25000	+8100	+47,9
Харків	26000	22000	28000	+2000	+7,7
Херсон	20000	н/д	н/д	-	-
Ужгород	21800	43200	41500	+19700	+90,4
Хмельницький	15200	20700	25200	+10000	+65,8
Черкаси	17000	22800	26500	+9500	+55,8
Чернівці	20500	33100	35600	+15100	+73,7
Чернігів	16500	23800	26500	+10000	+60,6

Джерело: розраховано авторами на основі [15]

Впродовж 2021 – 2023 рр. спостерігається зниження активності населення у відносинах з деякими небанківськими фінансовими установами (табл. 4). Так,

за цей період відбувається зниження обсягів кредитування населення фінансовими компаніями з 18746,1 до 11512,6 млн. грн, або на 38,6%. Аналогічна ситуація простежується в кредитних спілках, оскільки за обсягами їх кредитного портфеля спостерігається падіння майже на 45% (з 2252,9 до 1244,0 млн. грн). Тенденція зниження кредитної активності цими фінансовими посередниками викликана тими ж причинами, які зумовили падіння обсягів кредитного портфеля банків. До того ж за аналізований період спостерігається помітне зменшення кількості як фінансових компаній (з 922 до 599), так і кредитних спілок (з 278 до 133). Що ж стосується кредитних спілок, то більш ніж двократне скорочення їх кількості призвело до зниження на 60% обсягів залучених від населення коштів на депозитні рахунки депозитів (1622,6 до 649 млн. грн), що є одним із визначальних чинників впливу на їх кредитну активність. Натомість спостерігається незначне зростання (на 1,7%) обсягів кредитних операцій ломбардів.

Таблиця 4. Основні показники небанківських фінансово-кредитних установ України у сфері обслуговування домогосподарств, млн грн

Показник	2021	2022	2023	Темп приросту (2023/2021), %
Страхові премії, отримані від домогосподарств.	27912,0	24551,6	28755,0	+3,0
Страхові виплати домогосподарствам,	8919,7	7028,5	9150,7	+2,6
Рівень страхових виплат, %	32,0	28,6	31,8	-0,2
Обсяги фінансових кредитів, наданих ломбардами	11909,3	10239,8	12114,8	+1,7
Обсяги кредитів, наданих фінансовими компаніями фізичним особам	18746,1	6655,6	11512,6	-38,6
Обсяги кредитів, наданих членам кредитних спілок	2252,9	1270,0	1244,0	-44,7
Обсяги коштів, залучених кредитними спілками на депозитні рахунки	1622,6	726,2	649,0	-60,0
Обсяги внесків до недержавних пенсійних фондів.	1568,1	1706,3	1837,4	+17,2
Обсяги виплат недержавних пенсійних фондів	565,7	650,2	717,8	+26,9
Вартість активів НПФ, переданих в управління	3862,4	4145,9	4863,7	+25,9

Джерело: розраховано авторами на основі [16; 17]

На відміну від небанківських кредитних посередників, спостерігалася позитивна динаміка за показниками, що характеризують відносини страхових

компаній із домогосподарствами. Так, порівняно з 2021 роком обсяг валових страхових премій від фізичних осіб дещо знизився з початком повномасштабного вторгнення у 2022 році (з 27912,0 до 24551,6 млн. грн), проте за 2023 рік вдалося досягнути незначного зростання до 28755,0 млн. грн, або на 3% проти 2021 року. Обсяги страхових виплат за цей період теж несуттєво зросли (на 2,6%), тому це практично не позначилось на показнику рівня страхових виплат - 3,0% і 2,8% відповідно.

Найбільшої популярності у 2022 році серед домогосподарств користувалися послуги з автостраховання – КАСКО, «Зелена карта», обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників транспортних засобів (ОСЦПВ). Крім того, майже вдвічі зріс сегмент міжнародного ОСЦПВ порівняно з 2021 роком, а сума страхових виплат за цим продуктом зросла майже на третину, що пояснюється великою вимушеною міграцією громадян України до країн ЄС. У 2023 році. Але в останньому кварталі 2023 року обсяг валових премій автостраховання дещо скоротився (на 3%), передусім через менші премії за продуктом “Зелена картка” [18, с. 1]. Це пов'язано з тим, що пік зростання популярності цього продукту через вимушену еміграцію українців, ймовірно, вже пройдено, тоді як обсяг виплат зростає: у понад два рази за останній рік, що збільшило рівень виплат більш ніж удвічі за цим продуктом.

Також зросли у динаміці за аналізований період показники недержавних пенсійних фондів (НПФ). Якщо на початок 2021 року обсяги сплачених внесків до НПФ становив 1568,1 млн грн, то на початок 2024 року значення цього показника зросло до 1837,4 млн. грн., або ж на 17,2% [17]. Це позитивно позначилось на зростанні вартості активів НПФ, переданих в управління (з 3862,4 до 4863,7 млн. грн). Зросли також майже на 27% обсяги виплат із НПФ (з 565,7 до 717,8 млн). Слід зауважити, що така позитивна динаміка відбувалася на тлі зменшення кількості НПФ (з 55 до 53), компаній з управління активами НПФ (з 32 до 30), а також кількості учасників (з 878 до 868,8 тис осіб).

З огляду на те, що війна змінила психологію українців, більшим попитом користуються продукти зі страхування життя, страхування від нещасних

випадків, а також накопичувального та медичного страхування. Наприклад, за 2023 рік обсяги отриманих премій зі страхування життя збільшилися на 19%, тоді як темп зростання страхових виплат за цей час був на рівні 41% [19]. Ці дані свідчать про те, що в умовах війни кількість страхових випадків значно зросла, але при цьому страховики продовжують виконувати взяті на себе зобов'язання.

Ще одним з важливих аспектів прояву фінансової поведінки домогосподарств в Україні, який менш активно поширений порівняно з депозитною та кредитною активністю, є вкладення у цінні папери. Інвестиції населення у цінні папери та інші фінансові інструменти залишаються вкрай обмеженими, але в останні роки простежується стійке зростання попиту на облігації внутрішньої державної позики (ОВДП). Якщо у 2017 році обсяги придбаних ОВДП населенням становили 1,47 млрд. грн, то станом на жовтень 2024 року вони зросли більш ніж у 48 разів, сягнувши рівня 71,18 млрд. грн (табл. 5).

Таблиця 5. Динаміка операцій домогосподарств з придбання ОВДП та боргових цінних паперів банків в Україні (за номінально-амортизаційною вартістю), млрд грн

Показник	Роки							
	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	1.10. 2024
ОВДП, млрд. грн								
Загальний обсяг ОВДП в обігу	751	759	827	999	1061	1388	1586	1727,83
Обсяг ОВДП, придбаних населенням	1,47	6,17	9,78	11,1	25,16	30,17	53,25	71,18
Питома вага у загальному обсязі ОВДП, що перебуває в обігу%	0,2	0,81	1,18	1,11	2,37	2,17	3,36	4,12
Середньозважена дохідність ОВДП на первинному ринку, %	10,47	17,79	16,93	10,20	11,34	18,26	18,70	16,32

Джерело: розраховано авторами на основі [20]

Така ситуація зумовлена привабливістю цього інструмента для інвесторів з огляду на високу надійність та мінімальний ризик зриву платежів або дефолту з боку держави, гнучкість у виборі виду валюти та строку погашення, можливість вільного продажу на вторинному ринку, а також отримання гарантованого доходу, звільненого від оподаткування. До того ж, висока відсоткова ставка за ОВДП порівняно з депозитними ставками банків робить їх більш вигідними для інвесторів.

Суттєво також зросла частка придбаних домогосподарствами ОВДП (з 0,2% до 4,12), хоча й залишається несуттєвою у загальній структурі продажу ОВДП за категоріями інвесторів. Частково це пояснюється невисоким рівнем фінансової грамотності населення. Продовження повномасштабної війни росії проти України, яка триває уже майже три роки, безумовно позначається на фінансовій поведінці домогосподарств. На початку повномасштабної війни та в умовах блекаутів у фінансовій поведінці населення України спостерігалось тенденція відчутного зняття готівки з банківських рахунків громадян. Така ситуація пояснюється природнім бажанням мати запас готівки з огляду на обмежені можливості використання безготівкових грошей та здійснення електронних розрахунків в умовах відсутності електроенергії. Зберігати частину своїх заощаджень у готівці в часі воєнного стану рекомендують й НБУ, комерційні банки та інші фінансові установи. Помітними є тенденції більш активного переходу домогосподарств до дистанційних каналів фінансового обслуговування, особливо мобільних застосунків банків.

Наявність воєнних загроз для членів домогосподарств, що проживає у різних регіонах нашої країни, починаючи ще з 2014 року, зумовила окрім розгортання процесів економічної нестабільності появу та зростання кількості внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та громадян, які виїхали за кордон.

Так поява ВПО в Україні спостерігається ще з часів гібридної війни, яка розпочалася російським агресором з 2014 року, і має тенденцію до збільшення. Якщо у першій половині 2018 року чисельність ВПО з окупованих регіонів Донбасу та АР Крим становила 1515 тис. осіб, то на кінець 2022 року через повномасштабну війну таких громадян було вже 3620 тис [4, с. 77]. На той час органи влади Україна вперше відчули труднощі із розміщенням такої великої кількості людей що проявилось у значному посиленні навантаження на об'єкти інфраструктури окремих територій, куди були переміщені ці особи, а також на регіональні ринки праці. А станом на початок 2024 року кількість ВПО в Україні дещо зменшилась і становила 3522 тис. осіб. Найбільше з них розмістилося у Дніпропетровській (390322 осіб), Харківській (356065 осіб) та Київській (334989 осіб) областях [21].

Це свідчить про те, що значна частка ВПО переміщувалась у сусідні регіони, які характеризувалися вищим рівнем загрози порівняно із найбільш відділеними регіонами від зони бойових дій, зокрема західними. Основними мотивами для прийняття рішень про переміщення були такі як можливість підтримки з боку родичів, знайомих і друзів, можливість знайти житло і місце праці на період тимчасового перебування, а також місця релокації організацій, де вони раніше працювали.

Фінансова поведінка ВПО в умовах воєнного стану визначається такими змінами: ретельний контроль сімейного бюджету; максимальне скорочення окремих сімейних видатків шляхом перегляду цінності окремих пріоритетів та переорієнтації попиту на товари повсякденного вжитку; оцінка наявних цінностей і предметів на предмет їх перетворення у грошові кошти; планування фінансового життя на короткостроковий період з огляду на економічну невизначеність та кризові ситуації. Серед ВПО спостерігається скорочення витрат, на яких економлять, зокрема побутова хімія, медикаменти, стоматологія, а також комунальні послуги.

Як свідчать результати досліджень, проведених Незалежною асоціацією банків України спільно з Міжнародним бюро кредитних історій, основними сферами зайнятості ВПО є торгівля офлайн (19%), освіти (14%), харчової промисловості (12%), а також сфера ІТ та ЗСУ [22; 23]. ВПО доволі рідко користуються кредитними продуктами банків та небанківських кредитних установ (переважно кредитами на купівлю товарів) з огляду на такі причини як висока комісія за зняття та переказ кредитних коштів, а також ситуації, коли знизив до нуля кредитний ліміт за карткою. Невпевненість у майбутньому та відсутність чіткого рішення щодо місця проживання не спонукає до інвестування в нерухомість. Рішення про купівлю житла приймають лише ті ВПО, які володіють відповідними обсягами коштів, до того ж вони зорієнтовані на вторинний ринок, де житло дешевше і готове до проживання. Для членів домогосподарств, які залишились в Україні, характерним є переважне використання стандартного пакету банківського обслуговування.

Згідно статистичних даних УВКБ ООН, моменту повномасштабного вторгнення російського агресора в Україну до початку 2024 року, у європейських державах було зареєстровано понад 4,6 млн. потребуючих соціального захисту українських громадян, а ще понад 400 тис. осіб – поза межами Європи [24]. Основними країнами Європи, які 2023 року приймали бенефіціарів тимчасового захисту з України, були Німеччина (1 251 245 осіб; 29,0% загальної кількості в ЄС), Польща (954 795; 22,1%) і Чехія (373 035; 8,7%). Серед країн, які почали більше обирати для проживання наші громадяни, – Німеччина, Чехія, Норвегія, Нідерланди та Іспанія. Водночас зменшення кількості українців спостерігалось у Польщі та Італії [25].

За даними проведених досліджень, поступово зростає кількість зайнятих серед зовнішніх переселенців, які отримують дохід від українських та іноземних компаній (відповідно 20% та 42% серед опитаних респондентів). Серед зовнішніх переселенців значно більше тих, хто працює в таких сферах, як громадське харчування, харчова промисловість, готелі та бази відпочинку, послуги у сфері краси. Натомість зменшується частка українців за кордоном, які отримують соціальну допомогу від іноземних держав та отримують доходи від нерегулярних підробітків. У повсякденному житті зовнішні переселенці найбільше економлять на косметиці, послугах у сфері краси, товарах для дітей, витратах на одяг та взуття, а також на оренді житла. Для людей, які виїхали за кордон, більш характерним серед фінансових продуктів було використання платіжних карток для здійснення транзакцій та зняття готівки у банкоматах. Водночас знизилась частка членів домогосподарств, які володіли депозитним рахунком (з 15% до 11%), а також тих, які мали відкриті кредити [22; 23].

Останнім часом особливої популярності у багатьох домогосподарств в Україні набувають операції з криптовалютами. За даними опитування, проведеного компаніями WhiteBIT та Gradus Research, серед населення України виявлено високий рівень зацікавленості до криптовалют, адже за його результатами цим активом володіють 26% українців серед опитаних мешканців міст з населенням понад 100 000 осіб [27]. А за результатами дослідження аналітичної компанії Chainalysis, Україна посіла 6

місце у глобальному рейтингу прийняття криптоактивів та показала високі результати за такими критеріями як транзакційний обсяг криптовалют, використання DeFi (децентралізованих фінансових сервісів) і активність роздрібних користувачів. Основними аргументами на користь криптовалют з боку українських громадян є її популярність та актуальність (47%), інвестиційні можливості (40%) та потенційно високий дохід (38%) [28]. Не менш популярними є такі фактори як захист від інфляції, відкритість, доступність та анонімність.

Значний рівень сприйняття криптовалют в Україні визначається також низкою чинників, зумовлених воєнним станом в Україні. Так, в умовах економічної нестабільності та воєнної агресії криптовалюти розглядаються як один із засобів захисту своїх заощаджень від знецінення і втрати, а також як можливість швидкого і безпечного переказу грошей без участі посередників. Окрім спекулятивних цілей криптовалюти часто використовуються й для здійснення переказів, благодійності та інших реальних економічних потреб. Яскравим підтвердження цьому слугує приклад активного застосування криптовалютних платформ [29] як важливого каналу для збору коштів на підтримку української армії та на цілі соціально-гуманітарного характеру.

Посилює сферу застосування криптовалют наявність в Україні значної кількості кваліфікованих ІТ-фахівців і підприємців, які активно працюють над пошуком нових способів імплементації технологій блокчейн у бізнес-процеси. Усе це поступово робить українські домогосподарства більш адаптованими до криптоекономіки, масового впровадження технології блокчейн та розширення сфери повсякденного використання криптовалют.

На основі узагальнення інформації у наукових джерелах визначимо особливості фінансової поведінки домогосподарств України, продиктовані економічною нестабільністю та воєнним станом для різних їх категорій – мешканців окупованих та наближених до них територій, ВПО, зовнішніх переселенців та мешканців інших регіонів (табл. 6).

Таблиця 6. Особливості фінансової поведінки домогосподарств України в умовах воєнного стану

Модель поведінки	Особливості прояву для різних категорій домогосподарств			
	Мешканці окупованих та наближених до них територій	ВПО	Переселенці за кордоном	Мешканці інших регіонів
Сложивча	Адаптація до труднощів; пошук додаткової роботи; витрачання заощаджень; максимальне скорочення поточних витрат; залежність від гуманітарної допомоги; основна підтримка життєдіяльності за рахунок продуктів власного виробництва (для сільської місцевості);	Посилений контроль за сімейними витратами; переорієнтація попиту на товари повсякденного вжитку; відмова від купівлі речей про запас, пошук додаткової роботи; пошук безкоштовного житла (або недорого оренда); використання державних, регіональних та інших програм підтримки ВПО;	Фінансування більшої частини витрат за рахунок накопичених заощаджень; раніше заощаджень; переорієнтація попиту на товари повсякденного вжитку; відмова від купівлі предметів розкоші; пошук додаткової роботи; пошук безкоштовного житла (або недорого оренда); залежність від програм допомоги приймаючої країни	Перегляд доцільності окремих сімейних видатків; зростання частки видатків на ЗСУ та постраждалим внаслідок війни; відмова від купівлі предметів розкоші та спонтанних витрат; плановий характер сімейних витрат
Ощадна	Пошук можливостей трансформації сімейних активів у фінансові ресурси	Зберігання якомога більшої кількості грошей на депозитних рахунках з огляду на їхній захист від знецінення та потенційних руйнувань; конвертація гривневих заощаджень у валютні	Конвертація гривневих заощаджень у валютні; відкриття депозитних рахунків особами, які мають можливість заощаджувати	Накопичення коштів на депозитних рахунках з метою забезпечення їх безпеки та отримання пасивного доходу
Кредитна	Кредити не користуються попитом з огляду на невизначеність ситуації та високий рівень воєнних загроз	Слабкий попит на кредити через невпевненість у майбутньому та відсутність чіткого рішення щодо місця проживання	Зниження попиту на кредити банків, переважно отримання кредитів на товари та кредитів «до зарплати»; надання переваги позикам у родичів, друзів та ін.	Практично відсутній попит на кредити
Інвестиційна	Відсутність інвестицій з огляду на невизначеність ситуації та високий рівень воєнних загроз	Інвестиції здійснюються рідко через відсутність фінансових можливостей у більшості громадян; придбання житла на вторинному ринку окремими громадянами за рахунок раніше сформованих заощаджень;	Інвестиції здійснюються вкрай рідко через відсутність фінансових можливостей у більшості громадян (за винятком вкладень в житло та інструменти фінансового ринку громадянами із високим рівнем доходу	Падіння обсягів інвестицій у нерухомість через зниження впевненості в отриманні майбутнього доходу; зростання попиту на ОВДП; інвестування в інструменти фінансового ринку громадянами, які мають відповідні фінансові можливості

Джерело: узагальнено авторами на основі [1-5; 7; 10; 22; 23; 26]

Зміни, які відбуваються у фінансовій поведінці домогосподарств, безперечно відображається на показниках економічного розвитку громад, регіонів та держави загалом, а відтак повинні враховуватися при формуванні державних та регіональних програм соціально-економічного розвитку, розробленні стратегічних документів щодо розвитку фінансового сектору країни, а також концепцій та механізмів зміцнення фінансової стійкості на всіх рівнях управління економічними відносинами. У нинішніх умовах економічної нестабільності та воєнного стану формування зазначених механізмів повинно відбуватися на базі системного підходу з урахуванням фінансових інтересів як держави, так і домогосподарств та здійснюватися у розрізі таких пріоритетних напрямів:

1. Створення умов для поступового підвищення добробуту населення шляхом стабілізації темпів зростання реальних доходів домогосподарств;

2. Забезпечення ефективної інтеграції ВПО в економічне життя місцевих громад через сприяння у їх працевлаштуванні, залученні до економічного та суспільного життя в межах нових територіальних громад, надання можливостей доступу до здобуття освіти, медичного обслуговування та широкого кола соціальних послуг;

3. Формування та імплементація на державному рівні спеціалізованих програм фінансової підтримки вразливих сегментів населення, ВПО, а також створення належних умов та системи підтримки для повернення мігрантів в Україну.

4. Вдосконалення політики та чинного законодавства у сфері економічної адаптації та відновлення мікро-, малого та середнього бізнесів, переміщених або порушених війною.

5. Розробка узгодженого комплексу заходів з боку органів державного управління та фінансового сектору щодо активізації руху грошових потоків домогосподарств в межах фінансової системи України як одного з ключових потенційних внутрішніх інвесторів.

6. Підвищення рівня фінансової обізнаності домогосподарств, забезпечення прозорості та активна підтримка доступу членів українських

домогосподарств до фінансових послуг та фінансових технологій, вдосконалення та розвиток технологічної інфраструктури, а також розробка продуктів, що відповідають конкретним потребам домогосподарств;

7. Розробка та впровадження заходів підтримки, спрямованих стимулювання процесів кредитування домогосподарств, малого і середнього бізнесу, забезпечення максимального захисту та гарантій для фінансових ресурсів домогосподарств, розміщених на фінансовому ринку;

Усе це дозволить створити умови для забезпечення фінансової стабільності та захисту інтересів громадян в умовах надзвичайних обставин, враховуючи поточний стан довіри до фінансового сектору.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Впродовж останніх років фінансова поведінка населення характеризується суттєвими змінами з огляду на наявність кризових явищ в економіці України, викликаних умовами воєнного стану та проявом процесів економічної нестабільності. В екстремальних умовах саме домогосподарства стають найбільш уразливою ланкою фінансової системи, яка тонко відчуває будь-які, навіть найменші, економічні та суспільно-політичні зміни, які позначаються на їхніх рішеннях та моделях фінансової поведінки.

В часі війни регіональні особливості фінансової поведінки домогосподарств України проявляються здебільшого через рівень їх безпеки та територіальну віддаленість від регіонів, які перебувають у зоні бойових дій. Активні військові дії та умови воєнного стану обумовили обмежений доступ частини домогосподарств до базових фінансових послуг в межах територій, які зазнали окупації та безпосередньо постраждали внаслідок військової агресії з боку росії, а також наближених до них регіонах. Особливо в таких регіонах знижується кредитна активність населення з огляду на погіршення платоспроможності населення через втрату роботи, власного бізнесу та інших джерел доходів, а також зниження потреб та перегляду цінностей в умовах війни. Натомість впродовж 2021-2023 років спостерігається загальна тенденція підвищення інтересу українських домогосподарств до вкладень у недержавні пенсійні фонди, ОВДП та криптовалютні активи.

Наявність воєнних загроз для членів домогосподарств, що проживають у різних регіонах нашої країни, зумовила появу та зростання кількості внутрішньо переміщених осіб та громадян, які виїхали за кордон. Спільними рисами їх фінансової поведінки є такі: посилення контролю за сімейним бюджетом; максимальне скорочення сімейних видатків шляхом перегляду цінності окремих пріоритетів та переорієнтації попиту на товари повсякденного вжитку; оцінка наявних активів на предмет їх перетворення у грошові кошти; планування фінансового життя на короткостроковий період з огляду на економічну невизначеність та кризові ситуації.

Наявність в Україні воєнного стану та прояви та економічної нестабільності зумовлюють потребу у дослідженні фінансової поведінки домогосподарств як потенційного внутрішнього інвестора, який крізь призму довіри до фінансових посередників, спроможний вкладати кошти у відбудову та структурну зміну національної економіки. Це потребує реалізації низки заходів за такими пріоритетними напрямками: створення умов для поступового підвищення добробуту населення; ефективна інтеграція ВПО через максимальне залучення їх до економічного та суспільного життя в межах нових територіальних громад та доступу до соціальних послуг; створення належних умов та системи підтримки для повернення мігрантів в Україну; формування та імплементація на державному рівні спеціалізованих програм фінансової підтримки вразливих сегментів населення; сприяння економічній адаптації та відновленню порушених війною мікро-, малого та середнього бізнесів; забезпечення прозорості та активна підтримка доступу членів українських домогосподарств до фінансових послуг та фінансових технологій; розробка сучасних фінансових продуктів для конкретних потреб домогосподарств; стимулювання процесів кредитування домогосподарств, малого і середнього бізнесу; забезпечення повного захисту та гарантій для вкладень домогосподарств фінансовому ринку.

Література

1. Качула С.В., Лисяк Л.В., Терещенко Т.Є. Фінансова поведінка домогосподарств регіонів України як підґрунтя забезпечення їх стійкості в

умовах економічної нестабільності. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2023. № 2 (82). С. 108-115.

2. Гудзь М.В. Поведінкова економіка в умовах війни: вплив емоцій на економічні рішення громадян. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 50. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2384> (дата звернення: 12.10.2024 р.).

3. Береславська О.І., Шишков С.Є., Шелудько Н.М. Інвестиційні уподобання населення України: реакція на шоки воєнного стану. *Український соціум*. 2022. № 4(83). С. 76-91.

4. Сторонянська І.З., Беновська Л.Я. Фінансова поведінка населення в умовах війни: регіональні особливості. *Економіка та право*. 2023. № 1. С. 71-83.

5. Voznyak H., Mulska O., Bil M., Radelytskyu Yu. Financial wellbeing of households in instability. *Investment Management and Financial Innovations*. 2022. Vol. 19. P. 135–144.

6. Возняк Г.В., Каспшишак А.В. Детермінанти формування фінансової поведінки домогосподарств регіону в умовах сучасних викликів. *Регіональна економіка*. 2024. № 2. С. 114-126.

7. Мульська О.П. Фінансова стійкість домогосподарств і територіальних громад в умовах нестабільності: чутливість до економічного поступу території. *Світ фінансів*. 2023. № 2 (75). С. 155-168.

8. Біль М.М. Концептуальні засади аналізування фінансового добробуту населення. *European scientific journal of Economic and Financial innovation*. 2022. № 1(9). С. 4-14.

9. Державна служба статистики України. Робоча сила України у 2021 році. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/07/zb_RS_2021.pdf. (дата звернення: 19.10.2024 р.).

10. Оцінка впливу війни на людей. Програма розвитку ООН. Київ. 2023. 134 с.

11. Грошово-кредитна статистика НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial> (дата звернення: 23.10.2024 р.).

12. Війна і гроші: як фінансові потоки показують очікування суспільства у 2022–2024 роках. І чому Нацбанку треба переглянути свою політику? URL: <https://mind.ua/openmind/20271973-vijna-i-groshi-yak-finansovi-potoki-pokazuyut-ochikuvannya-suspilstva-u-20222024-rokah> (дата звернення: 23.10.2024 р.).

13. Процентні ставки банків за строковими депозитами фізичних осіб. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial> (дата звернення: 23.10.2024 р.).

14. Звіт про фінансову стабільність. Червень-2024 / НБУ. 2024. 50 с. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/zvit-pro-finansovu-stabilnist-cherven-2024-roku> (дата звернення: 25.10.2024 р.).

15. ЛУН Статистика. Статистика первинного, вторинного ринку та оренди нерухомості в Україні. URL: https://misto.lun.ua/stat/ukraine#buildings_ (дата звернення: 27.10.2024 р.).

16. Показники діяльності учасників ринку небанківських фінансових послуг. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist> (дата звернення: 01.11.2024 р.).

17. Огляд діяльності індустрій управління активами інституційних інвесторів та адміністрування пенсійних фондів в Україні у 2023 році. Недержавні пенсійні фонди / УАІБ. 2024. 10 с. URL: <https://www.uaib.com.ua/analituaib/publ-ici-quart/uaib-oglyad-diyalnosti-iza-4-y-kvartal-ta-uves-2023-rik-nederzhavni-pensiyini-fondi> (дата звернення: 02.11.2024 р.).

18. Огляд небанківського фінансового сектору. Березень-2024 / НБУ. 13 с. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/oglyad-nebankivskogo-finansovogo-sektoru-berezen-2024-roku> (дата звернення: 01.11.2024 р.).

19. Страхування – не розкіш, а необхідність: чому під час війни не варто на ньому економити. URL: <https://eba.com.ua/strahuvannya-ne-rozkish-a-neobhidnist-chomu-pid-chas-vijny-ne-varto-na-nomu-ekonomyty/> (дата звернення: 30.10.2024 р.).

20. ОВДП, які знаходяться в обігу за номінально-амортизаційною вартістю. НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/markets/t-bills> (дата звернення 07.09.2024).

21. Базова оцінка території зареєстрованих ВПО. Раунд 31 – 31 грудня 2023 р. *Global Data Institute «Displacement tracking matrix»*. URL: <https://dtm.iom.int/reports/ukraine-bazova-teritorialna-ocinka-zareestrovanih-vpo-raund-31-gruden-2023> (дата звернення: 27.09.2024).

22. Коробкова О.А. Понад рік війни: як змінилися фінансові звички українців. *Економічна правда*. 2023. 22 травня. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/05/22/700357/> (дата звернення: 07.11.2024).

23. Глінський Д. Війна, криза, плани: нове дослідження щодо рівня добробуту українців. URL: <https://nabu.ua/ua/dmitro-glinskiy.html> (дата звернення: 07.11.2024).

24. Щорічна доповідь про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2023 році. URL: <https://ombudsman.gov.ua/report-2023/rozdil-5-ukrainsi-za-kordonom> (дата звернення: 04.11.2024).

25. Over 4.3 million people under temporary protection. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20240208-1> (дата звернення: 04.11.2024).

26. Polishchuk Y., Tepluk M., Horbo, V., Ivashchenko A., Tereshchenko O., Lavreniuk V. Ukrainians in Poland and Ukraine: is the war crisis able to change patterns of financial behaviour. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*. 2024. №4(57). С. 457–472.

27. Більш ніж чверть українців володіють криптою: результати дослідження. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/bilsh-nizh-chvert-ukrayintsiv-volodiyut-kriptoju-1717492066.html> (дата звернення: 06.11.2024).

28. The 2024 Global Adoption Index: Central & Southern Asia and Oceania (CSAO) Region Leads the World in Terms of Global Cryptocurrency Adoption.

Chainalysis. New York. URL: <https://www.chainalysis.com/blog/2024-global-crypto-adoption-index/>_(дата звернення: 06.11.2024).

29. Крипта для ЗСУ та біженців: Україна отримала понад \$100 млн криптовалютних пожертвувань. Куди вони йдуть? URL: <https://mind.ua/publications/20247440-kripta-dlya-zsu-ta-bizhenciv-ukrayina-otrimala-ponad-100-mln-kriptovalyutnih-pozhertvuvan-kudi-voni-j> (дата звернення: 08.11.2024).

References

1. Kachula, S.V., Lysyak, L.V. & Tereshchenko, T.E. (2023), “Financial behavior of households in the regions of Ukraine as a basis for ensuring their stability in conditions of economic instability”, *Naukovyy pohlyad: ekonomika ta upravlinnya*, vol. 2 (82), pp. 108-115.
2. Hudz', M.V. (2023), “Behavioral economics in wartime: the impact of emotions on citizens' economic decisions”, *Ekonomika ta suspil'stvo*, vol. 50, available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2384> (Accessed 12 October 2024).
3. Bereslavs'ka, O.I., Shyshkov, S.YE. & Shelud'ko, N.M. (2022), “Investment preferences of the population of Ukraine: reaction to martial law shocks”, *Ukrayins'kyi sotsium*, vol. 4(83), pp. 76-91.
4. Storonyans'ka, I.Z. & Benovs'ka, L.YA. (2023), “Financial behavior of the population in war conditions: regional features”, *Ekonomika ta pravo*, vol. 1, pp. 71-83.
5. Voznyak, H., Mulska, O., Bil, M., & Radelytskyi, Yu. (2022), “Financial wellbeing of households in instability”, *Investment Management and Financial Innovations*, vol. 19, pp. 135–144.
6. Voznyak, H.V. & Kaspshyshak, A.V. (2024), “Determinants of the formation of financial behavior of households in the region in the conditions of modern challenges”, *Rehional'na ekonomika*, vol. 2, pp. 155-168.

7. Mul's'ka, O.P. (2023), "Financial stability of households and territorial communities in conditions of instability: sensitivity to the economic progress of the territory", *Svit finansiv*, vol. 2(75), pp. 114-126.

8. Bil', M.M. (2022), "Conceptual principles of analyzing the financial well-being of the population", *European scientific journal of Economic and Financial innovation*, vol. 1(9), pp. 4-14.

9. State Statistics Service (2022), "The workforce of Ukraine in 2021", available at: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/gdvvdg/ssv/arh_ssv_u.htm (Accessed 19 October 2024).

10. The UN Development Program in Ukraine, (2023). *Otsinka vplyvu viyny na lyudey* [Assessment of the impact of war on people], Kyiv, Ukraine.

11. National Bank of Ukraine (2024), "Monetary and credit statistics", available at: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial> (Accessed 23 October 2024).

12. Mind.ua (2024), "War and Money: How Financial Flows Reveal Public Expectations 2022–2024. And why should the National Bank revise its policy?", available at: <https://mind.ua/openmind/20271973-vijna-i-groshi-yak-finansovi-potoki-pokazuyut-ochikuvannya-suspilstva-u-20222024-rokah> (Accessed 23 October 2024).

13. National Bank of Ukraine (2024), "Rates of banks on term deposits of individuals", available at: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial> (Accessed 23 October 2024).

14. National Bank of Ukraine (2024), "Report on financial stability. June 2024", available at: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/zvit-pro-finansovu-stabilnist-cherven-2024-roku> (Accessed 25 October 2024).

15. LUN Statistics (2024), "Statistics of the primary, secondary market and rental real estate in Ukraine", available at: <https://misto.lun.ua/stat/ukraine#buildings> (Accessed 27 October 2024).

16. National Bank of Ukraine (2024), "Performance indicators of non-bank financial services market participants", available at: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist> (Accessed 01 November 2024).

17. Ukrainian Association of Investment Business (2024), “Overview of the activities of the asset management industry of institutional investors and the administration of pension funds in Ukraine in 2023. Non-state pension funds”, available at: <https://www.uaib.com.ua/analituaib/publ-ici-quart/uaib-oglyad-diyalnosti-iza-4-y-kvartal-ta-uves-2023-rik-nederzhavni-pensiyi-fondi> (Accessed 02 November 2024).

18. National Bank of Ukraine (2024), “Overview of the non-banking financial sector. March 2024”, available at: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/oglyad-nebankivskogo-finansovogo-sektoru-berezen-2024-roku> (Accessed 01 November 2024).

19. European Business Association (2024), “Insurance is not a luxury, but a necessity: why you should not save on it during the war”, available at: <https://eba.com.ua/strahuvannya-ne-rozkish-a-neobhidnist-chomu-pid-chas-vijny-ne-varto-na-nomu-ekonomyty/> (Accessed 30 October 2024).

20. National Bank of Ukraine (2023), “State bonds that are in circulation at nominal and amortized cost”, available at: <https://bank.gov.ua/ua/markets/t-bills> (Accessed 07 September 2024).

21. Global Data Institute «Displacement tracking matrix» (2023), “Baseline assessment of the territory of registered internally displaced persons. Round 31 – December 31, 2023”, available at: <https://dtm.iom.int/reports/ukraina-bazova-teritorialna-ocinka-zareestrovanih-vpo-raund-31-gruden-2023> (Accessed 27 September 2024).

22. Korobkova, O.A. (2023), “Over a year of war: how the financial habits of Ukrainians have changed”, *Economic truth*, May 22, available at: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/05/22/700357/> (Accessed 07 November 2024).

23. Glinsky, D. (2024), “War, crisis, plans: a new study on the level of well-being of Ukrainians”, available at: <https://nabu.ua/ua/dmitro-glinskiy.html> (Accessed 07 November 2024).

24. Ombudsman of Ukraine (2023), “Annual report on the state of observance and protection of human and citizen rights and freedoms in Ukraine in 2023”,

available at: <https://ombudsman.gov.ua/report-2023/rozdil-5-ukrainsi-za-kordonom> (Accessed 04 November 2024).

25. Eurostat (2024), “Over 4.3 million people under temporary protection” , available at: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20240208-1> (Accessed 04 November 2024).

26. Polishchuk, Y., Tepliuk, M., Horbov, V., Ivashchenko, A., Tereshchenko, O., & Lavreniuk, V. (2024), “Ukrainians in Poland and Ukraine: is the war crisis able to change patterns of financial behaviour”, *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*, vol. 4(57), pp. 457–472.

27. RBC-Ukraine (2024), “More than a quarter of Ukrainians own crypto: research results”, available at: <https://www.rbc.ua/rus/news/bilsh-nizh-chvert-ukrayintsiv-volodiyut-kriptoju-1717492066.html> (Accessed 06 November 2024).

28. Chainalysis (2024), “*Global Adoption Index: Central & Southern Asia and Oceania (CSAO). Region Leads the World in Terms of Global Cryptocurrency Adoption*”, New York, USA, available at: <https://www.chainalysis.com/blog/2024-global-crypto-adoption-index/> (Accessed 06 November 2024).

29. Mind.ua (2022), “Crypto for the Armed Forces and refugees: Ukraine received over \$100 million in cryptocurrency donations. Where are they going?”, available at: <https://mind.ua/publications/20247440-kripta-dlya-zsu-ta-bizhenciv-ukrayina-otrimala-ponad-100-mln-kriptovalyutnih-pozhertvuvan-kudi-voni-j> (Accessed 04 November 2024).

Стаття надійшла до редакції 12.11.2024 р.